

Stoka ir jos vertybiniai aspektai

Albinas Plėšnys

Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: albinas.plesnys@fsf.vu.lt

Stoką įprasta sieti su kažkuo blogu, vengtinu, nepriimtinu. To priežastys glūdi Apšvietos filosofijoje. Kitaip stoka vertinta klasikinėje filosofijoje. Platono nuomone, stoka yra ryšys, sujungiantis priešingus dalykus į visumą. Be to, stoka yra siekis, troškimas įsigyti tokių dalykų, kurių stokojama. Bendriau kalbant, stoka yra gėrio meilė. Ir priešingai, nesuvokimas, kad yra stoka, gali būti blogis – pavyzdžiui, kvailys nemano, kad jam trūksta išminties. Stoka yra vienas iš esminių pradų Aristotelio filosofijoje. Norėdami suprasti kiekvieną kitimą, turime surasti pradus, kurie kitimą padaro įmanomą. Visuose kitimuose turime tai, kas atsiranda, arba formą, tai, kas yra priešinga atsiradusiajam, arba stoką ir tai, iš ko kažkas atsiranda, arba materiją. Su materija siejamas potencialumas, su forma – aktualumas, o stoka siejasi su galinčios atsirasti formos trūkumu, bet ne su potencialumu. Stoka, suprasta kaip pradas, negali būti blogis. Stoka yra visos sukurtosios būties pradas ir priklauso daiktams pagal jų prigimtį, o tai, kas prigimtį atitinka, yra gėris. Stoka yra visų galimų kitimų, taip pat ir prigimtį tobulinančio tikslo bei laimės ir laisvės, pagrindas. Taigi stoka kaip pradas yra gėris. Stoka susijusi su laisvės įgyvendinimu. Be stokos nebūtų valios troškimo ir tuo pačiu laisvės įgyvendinimo. Tačiau stoka, kaip objektui deramos prigimties nebuvimas, yra blogis.

Raktiniai žodžiai: aktualumas, forma, gėris, materija, potencialumas, pradas, prigimtis, stoka.

Įvadas

Mūsų mąstyme stoka paprastai siejasi su kažkuo blogu, vengtinu, su kažkuo nepriimtinu. Tokiais blogais dalykais laikome ir kančią, ir skausmą, ir vargą. Bet ar visada išvardyti dalykai yra blogi? Įsivaizduokime, pavyzdžiui, kad mes nebejuntame skausmų. Ar tai būtų gerai? Vargu, nes tada nebūtume įspėti apie gresiančią ligą, galėtume pavojingai nudegti ar nušalti, nepajustumė, kad susilaužėme ranką ar koją, kad laikas susirūpinti savo sveikata. Turbūt ne visais atvejais bloga ir kančia, ir vargas. Tą patį galima pasakyti ir apie stoką. Bet kodėl savaime stoką susiejame su blogiu? To priežastis glūdi Apšvietos filosofijoje, kuri besąlygiškai pasitikėdama protu, manė, kad jo pagalba galima išspręsti visas žmonijai iškilusias problemas ir pašalinti visus įmanomus trūkumus, t. y. padaryti, kad stokos nebeliktų. Kaip ir Francis Baconas, Apšvietos filosofai manė, kad žinojimas yra

galybė, leisianti sukurti tobulą, nieko nestokojančią visuomenę. Be to, Apšvietos filosofija kuria naują etiką, kuri gėrį ima sieti ne su esaties ir valios santykiu, kaip kad buvo klasikiniėje filosofijoje, o su jausmais bei aistromis. Moraliųjų vertinimų, kaip emocijų išraiškų interpretaciją, išplėtojo pozityvizmo ir ypač loginio pozityvizmo atstovai (išimtis čia būtų nebent Moritzas Schlickas (žr. Nekrašas, 2010, p. 201–204). Kartu žmogiškasis elgesys buvo imtas aiškinti aistras pajungiant interesams (Hirschman, 2001). Laikui bėgant, tai pavirto į įvairias utilitarines etines doktrinas, kurių brandžiausias variantas sietinas su Jeremy Benthamo vardu. Savo žymaus veikalo *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* pirmajame skyriuje Benthamas rašo:

„Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. They alone point out what we ought to do and determine what we shall do; the standard of right and wrong, and the chain of causes and effects, are both fastened to their throne. They govern us in all we do, all we say, all we think; every effort we can make to throw off our subjection to pain and pleasure will only serve to demonstrate and confirm it. A man may claim to reject their rule but in reality he will remain subject to it“ (Bentham, 2015, p. 6).

Taigi, pasak Benthamo, visus mūsų poelgius tvarko skausmas ir malonumas. Skausmo mes būtinai vengiame, o malonumo siekiame. Gėris dabar imamas sieti su malonumu, o blogis su skausmu. Per naudos supratimą į blogio orbitą patenka ir stoka. Tokia radikali skirtis: arba bloga, arba gera, jei gera, malonu, jei bloga – skauda nebuvo būdinga klasikinei filosofijai.

Klasikiniėje filosofijoje gėris suprantamas pirmiausiai kaip ontologinė sąvoka: santykyje su valia esatis yra gėris. Kitaip tariant, gėris yra tai, ko sąmoningai ar nesąmoningai siekia ir trokšta kiekvienas daiktas ar individas kaip savo prigimčiai būdingo tikslo. Be to, gėris yra esinio atitikimas savo prigimtiniam tikslui. Gyvūnų pasaulyje tą siekimą reguliuoja instinktai, o laisvai veikiančiame žmoguje – protas ir valia. Ten, kur susiduriame su protingo ir valingo individo veikimu, turime moralinį gėrį. Kiek supaprastindami galime sakyti, kad gėris yra tai, kas tobulina mūsų asmenybę, leidžia išvystyti mūsų proto, valios ir jausmų galias. Populiariai palyginime, kad alkanam geriau yra duoti meškerę, bet ne žuvį, kaip tik glūdi ši klasikinė gėrio samprata – meškerė ištobulina sugebėjimą įsigyti maisto, o žuvis tik vienam kartui numalšina alkį.

Klasikinė filosofija atkreipia dėmesį į trejų gėrio funkcionavimą. Trokštamas dalykas, kuris troškimą pabaigia iš dalies, kaip priemonę kažkam kitam pasiekti, vadinamas naudingumu gėriu (*bonum utile*). Pavyzdžiui, jei aš noriu susitaupyti ar užsidirbti pinigų, kad galėčiau turiningai praleisti vasaros atostogas, tų pinigų sutau-

pymas yra naudingas gėris, nes aš jį panaudosiu tolesniam tikslui – atostogoms. Tas gėris, kurio dera siekti kaip galutinio dalyko, visiškai patenkinančio troškimą, nes būtent jo siekime, yra vadinamas tauriuoju arba garbinguoju gėriu (*bonum honestum*). Kiek supaprastinant situaciją, galima sakyti, kad tai gėris, susijęs su mano svarbiausiais tikslais: pavyzdžiui, išsimokslinti, įgyti specialybę, sukurti šeimą, tapti menininku ar profesionaliu sportininku ir pan. Pasitenkinimas, kuris atsiranda iš pasiekto gėrio, yra vadinamas maloniuoju arba džiaugsmą teikiančiu gėriu (*bonum delectabile*).

Tuo tarpu blogis yra gėrio stoka, nebuvimas to, kas leistų išstobulinti mūsų galimybes. Ontologiškai svarstomas – blogis yra gėrio trūkumas. Tačiau moraline prasme blogis yra griauianti jėga, nukreipianti mus nuo to, kas atitinka prigimtine tvarką. Nemokšiškumas yra blogis, mokytumasis – gėris, muzikinė harmonija – gėris, triukšmas – blogis, meno kūrinys – gėris, šlamštas – blogis ir t. t. Blogis yra tai, kas mus paklaidina, supainioja. Kalbėdami apie gėrį susiduriame su tokiu plačiu spektru, kad jo niekaip neįmanoma sugrūsti į malonumo ir skausmo ribojamą Prokrusto lovą.

Norint geriau suprasti ir įvertinti žmogiškosios veiklos išeities pozicijas bei padarinius, vargu ar įmanoma remtis Apšvietos filosofų ir jų pozityvistinių tęsėjų juodai balta schema, kuri galbūt yra visai tinkama, norint suprasti daugelį žmogiškosios veiklos bruožų (pavyzdžiui, paaiškinti, kodėl mes stoką laikome blogiu ir tik blogiu). Čia panašiai kaip fizikoje, kalbant apie idealias dujas – jų modelis gerai nusako aukštos temperatūros ir nedidelio slėgio realių dujų savybes, tačiau netinka, kai priartėjame prie dujų virstimo skysčiu ribos. Tada jau reikia kito modelio. Manome, kad klasikinės filosofijos išstobulintas stokos sampratos variantas labiau tinkamas visuomenės funkcionavimo tyrimui, t. y. jis sudaro galimybes subtiliau, detaliau ir tiksliau suprasti nagrinėjamas problemas, nei emotyvistinė, hedonistinė ar utilitarinė etinė pozicija. Mes nekeliame klausimo, kuri pozicija – klasikinės filosofijos ar švietėjiška-pozityvistinė – yra teisinga, bet remiamės analitinei filosofijai būdingu požiūriu – kuris modelis yra labiau tinkamas tiriamiems klausimams suprasti. Galima tokį požiūrį vadinti instrumentiniu, bet tai, pagaliau, nėra tiek svarbu. Čia ir toliau bus pasirenkami tokie autoriai ir tokie konceptualūs modeliai, kurie leis geriau suprasti nagrinėjamą dalyką. Pavyzdžiui, A. Einsteino tiek bendroji, tiek specialioji reliatyvumo teorija tiksliau už I. Newtono mechaniką aprašo fizikinius reiškinius, tačiau Newtono mechanikos modelis iki šiol labai plačiai naudojamas konkreitiems uždaviniams spręsti, nes yra paprastesnis ir duoda pakankamai tikslus rezultatus.

Platoniška stokos samprata

Štai Platonas „Puotoje“ pastebi, kad geidžiame to, ko stokojame, ir negeidžiame, jei nestokojame. Ir tai esąs būtinas dėsnis (Platonas, 1968, p. 47). Sokratas, kaip aiškina Platonas, buvo linkęs manyti, kad tas, kuris stokoja grožio, yra bjaurus, o stokojantis gėrio – blogas. Tačiau mantinietė (kilusi iš Mantinėjės, gr. *mantis* – pranašas ar pranašė) Diotima Sokratui paaiškino, kad tai, kas nėra gražu, nebūtinai yra bjauru ir kas nėra išmintinga, nebūtinai yra kvaila. Tarp išminties ir kvailumo, lygiai kaip tarp grožio ir bjaurumo yra vidurys. Pavyzdžiui, vidurys tarp supratimo ir nežinojimo yra teisinga nuomonė.

Toliau vaizdingu pasakojimu apie Erotą, Platonas Diotimos lūpomis atskleidžia stokos reikšimosi ypatumus. „Taigi nesispyriok (sako Diotima Sokratui), kad kas nėra gražu, esą bjauru, ir kas nėra gera, esą bloga. Tas pat ir su Erotu: dabar, kai pats sutikai jį nesant nei gerą, nei gražų, anaipol nemanyk, kad jis turi būti piktas ir bjaurus, bet laikyk jį kažkuo viduriniu tarp vieno ir kito“ (Platonas, 1968, p. 51). „Tai kaip jis gali būti dievas, jeigu jo daliai neteko to, kas gera ir kas gražu? – klausia Sokratas. Diotima paaiškina, kad Erotas yra ne dievas, o demonas. O „demonai yra tarpininkai ir aiškintojai dievams to, kas darosi žmonėse, žmonėms – to, kas dedasi pas dievus. Dievams jie perduoda žmonių maldas ir aukas, o žmonėms – dievų įsakymus ir atpildą už aukas. Būdami viduryje, demonai užpildo tarpą tarp vieno ir kitų ir yra tas ryšys, kuris sujungia visumą“ (Platonas, 1968, p. 52). Šiuo vaizdingu pasakojimu Platonas atskleidžia dar vieną stokos aspektą – ji yra ryšys, sujungiantis priešingus dalykus į visumą.

Toliau tęsdamas pasakojimą apie Erotą, kuris yra gimęs iš Poro (*Πόρος*) (prie-monės kažką pasiekti, turto) ir Penijos (*Πενία*; skurdo) ryšio, Platonas aiškina, kad jis „taip pat yra viduryje tarp išminties ir kvailumo, ir štai kodėl: iš dievų nė vienas neužsiima filosofija, ir nenori pasidaryti išmintingas, kadangi jie ir be to išmintingi; ir apskritai nė vienas išminčius nesiekia išminties. Nefilosofuoja ir nesiekia išminties nė kvailiai, čia ir glūdi kvailumo nelaimė, kad kvailys, nebūdamas nei gražus, nei tobulas, nei protingas, esti visada savim patenkintas. O kas nemano, kad jam ko stigtų, tas nė nenori to, ko jam, jo manymu, netrūksta.

– Kas gi, Diotima, – paklausiau, – ieško išminties, jei jos nemyli nei išminčiai, nei kvailiai?

– Bet tai aišku ir vaikui, – atsakė Diotima, – tie, kurie yra tų dviejų priešybių viduryje; jiems priklauso ir Erotas. Juk išmintis – vienas iš gražiausių dalykų, o Erotas – meilė to, kas gražu; todėl Erotas būtinai myli išmintį, arba – jis filosofas, o filosofas stovi viduryje tarp išminčių ir kvailių“ (Platonas, 1968, p. 54). Čia

atsiskleidžia dar vienas stokos aspektas – siekis, troškimas įsigyti tokių dalykų, kurių stokojama. Bendriau kalbant, stoka yra gėrio meilė. Ir priešingai, nesuvokimas, kad yra stoka, gali būti blogis – pavyzdžiui, kvailys nemano, kad jam trūksta išminties. Taigi Platonas atskleidžia dvi stokos puses: tai, kad stoka nebūtinai yra blogis (nors gali būti ir blogiu) ir tai, kad stoka yra akstinas veikti. Detaliau stokos problemą nagrinėja Aristotelis ir Tomas Akviniėtis.

Metafizinės stokos aptarimas

Stoka yra vienas iš esminių pradų Aristotelio filosofijoje. Tik visa bėda, kad Aristotelio metafizikai tapus veikia pažinimo istorijos, o ne aktualiam tyrimui galinčių pasitarnauti įžvalgų dalimi, primiršta ir jo stokos samprata, kadaise vaisingai plėtota Tomo Akviniėčio. Mūsų nuomone, tomistinė stokos samprata galėtų būti plėtojama ir šiuolaikinėse, pavyzdžiui, socialinėse, teorijose. Pradams, pasak Aristotelio, bendra yra tai, kad jie yra patys pirmieji, iš kurių kažkas arba yra, arba atsiranda, arba pažįstama. Todėl ir prigimtis, ir elementai, ir nuovoka, ir sprendimas, ir esmė, ir tikslas yra prada: daugeliui gėris ir grožis yra pažinimo ir judėjimo prada (Aristotle, 1991, p. 60). Tą ar kitą daiktą pažįstame tada, kai žinome jo pirmuosius pradus, priežastis ir išskaidome jį iki elementų. Kiekvienas pasikeitimas, atsiradimas, išnykimas pačia bendriausia prasme yra kitimas iš priešingo į priešingą. Todėl, norėdami suprasti kiekvieną kitimą, turime surasti ir tuos pradus, kurie kiekvieną kitimą padaro įmanomą. Tokio prado, kuris leistų suprasti kiekvieną kitimą, ieškojo daugelis filosofų. Ankstesnių filosofų klaida, pasak Aristotelio, buvo ta, kad jie pirmaisiais pradais laikė atskirus ir konkrečius priešybių atvejus, o reikia rasti tokią priešybių porą, kuri tiktų visiems procesams ir būtų iš tikrųjų pirminė, t. y. neplauktų iš jokių kitų priešybių. Aristotelio nuomone, tokia universali pora gali būti tik viena. Be tos priešybių poros, privalo būti ir trečias pradas – tam tikras prigimtinis substratas, kuriame veikia visų kitimų ar atsiradimų priešybės. Visuose kitimuose turime: a) tai, kas atsiranda; b) tai, kas yra priešinga atsiradusiam; c) tai, iš ko kažkas atsiranda. Tai, kas atsiranda, yra forma, priešinga formai yra stoka (*στέρησις*, *privatio*), o tai, kame veikia visų kitimų ir atsiradimų priešybės, yra materija. Su materija siejamas potencialumas, su forma – aktualumas, o stoka siejasi su galinčios atsirasti formos trūkumu, bet ne su potencialumu.

Komentuodamas Aristotelio „Fizikos“ pirmąją knygą, Tomas Akviniėtis sako, kad metafizika (pirmoji filosofija) tyrinėja, kiek yra pradų ir kokie jie. Todėl pradų aptartis priklauso metafizikai. Kadangi forma yra esaties (egzistavimo) ir kiekvieno buvimo pradas, todėl ją svarsto metafizika. Tačiau materija ir stoka (*privatio*)

yra kintančios esaties pradai, todėl juos tyrinėja ir gamtos filosofas (*natural philosopher*) (Thomas Aquinas, 1963, I, q. 11).

Savo ankstyvajame veikale „Apie gamtos pradus“ Tomas Akvinietis, aiškindamas aristotelinę trijų kiekvienam sukurtajam esiniui būdingų pradų analizę, pažymi, kad atsiradimui reikia trijų dalykų: potencialaus buvimo, kuris yra materija, aktualaus nebuvimo, kuris yra stoka ir formos – to, ko dėka esinys taps aktualiu. Forma yra tai, kuo kitimas virsta, kas atsiranda. Materija ir stoka (*privatio*) priklauso tam, nuo ko atsiradimas prasideda. Todėl materija ir stoka sutampa pagal objektą, bet skiriasi pagal savo supratimą. Juk tas pats objektas, kuris yra bronzos, yra beformis iki statulos formos pasirodymo. Tačiau supratimas bronzos ir formos nebuvimo yra skirtingas, nes skiriasi būti bronzos ir būti beformiu (Thomas Aquinas n.d., C1, 12).

Stoka yra pradas, kuris nėra pats iš savęs (*per se*) esantis. Jis visą laiką apibrėžiamas per santykį (su forma) ir yra atsitiktinis (*per accidens*). Čia Tomas Akvinietis, aiškindamas tą akcidentinį stokos buvimą, pateikia tokį pavyzdį. Gydytojas, kuris stato namą, stato jį ne tiek, kiek jis yra gydytojas, o tiek, kiek jis yra statybininkas, kuriam tenka būti gydytoju. Gydytojo tapimas statybininku, yra akcidentinis reiškimosi pavyzdys.

Kaip žinia, yra dvi atsitiktinių požymių rūšys: neatskiriamieji atsitiktiniai požymiai, kurie yra neatskiriama nuo savo subjekto, kaip, pavyzdžiui, žmogaus sugebėjimas juoktis, ir atskiriamieji atsitiktiniai požymiai, kaip, pavyzdžiui, žmogaus odos baltumas. Nors stoka yra atsitiktinis (*per accidens*) pradas, iš to neplaukia išvada, kad atsiradimas įmanomas be stokos, nes nuo materijos stoka nėra niekaip atskiriama. Šia prasme stoka yra neatskiriamasis atsitiktinis požymis.

Turime atsiminti, kad net tada, kai atsiradimas kyla iš nebuvimo, negalime sakyti, kad atsiradimo pradas yra nebūtis. Toks pradas yra stoka, kuri nesutampa su nebūtimi. Mat nebūtis niekaip neapibrėžia savojo subjekto, nenurodo to, kieno nebuvimas ji yra. Supainioję stoką su nebūtimi, galime nebūtį kaip stoką priskirti tiek nesantiems dalykams (pavyzdžiui, nematymą galime priskirti chimera), tiek tiems dalykams, kurie pagal prigimtį negali turėti neva stokojamo požymio (pavyzdžiui, kalbėti apie matymo stokojantį akmenį). Abiem šiais atvejais stoka painiojama su nebūtimi. Stoka gali būti priskirta tik apibrėžtam objektui, kuriame priešingas esantiems požymiams požymis iš prigimties yra tinkamas pasirodyti. Pavyzdžiui, tik tie gali būti stokojantys regėjimo, kurie natūraliai gali matyti.

Kadangi atsiradimas nevyksta iš visiškos nebūties, bet tik iš nebuvimo tam tikrame objekte, ir netgi ne iš nebuvimo bet kokiame objekte, o tik tam tikrame (kaip, pavyzdžiui, ugnis atsiranda ne iš bet kokios rūšies nebuvimo, bet tik iš tokio

ugnies nebuvimo, iš kurio ugnis gali kilti, tarkime, sausos šakos), todėl stoka yra pradas. Pavyzdžiui, bronzai trūksta tam tikro pavidalo, kol dar nesuteikta tam tikra forma, tačiau vienu atžvilgiu ji aprašoma kaip bronzos, o kitu kaip – pavidalo stoka. Taigi šis trūkumas, arba stoka, aprašomas ne kaip principas savaime (*per se*), bet kaip atsitiktinumai (*per accidens*). Stoka susisieja su šiuo konkrečiu subjektu šiam konkrečiam atvejui.

Stoka kaip pradas skiriasi nuo kitų dviejų pradų tuo, kad kiti du pradai yra tiek buvimo, tiek radimosi pradai. Pavyzdžiui, tam, kad atsirastų statula, reikalinga bronzos ir turi būti tikslas, kuris galiausiai įgyja statulos formą. Kai statula jau yra nulieta, abu šie pradai taip pat pasilieka ir yra. Tuo tarpu stoka yra tik radimosi, bet ne buvimo pradas, nes tam, kad statula atsirastų, jos turi dar nebūti. Jei statula yra atsiradusi, ji nebegali atsirasti, nes tas, kas randasi, negali jau būti atsiradęs. Kai statula jau yra, nebelieka statulos pavidalo stokos, nes teigimas ir neigimas negali būti kartu, panašiai kaip kartu negali būti stoka ir turėjimas.

Vertybinių stokos aspektai

Dažnai stoka yra interpretuojama kaip kažkas besąlygiškai blogo. Tačiau tokia interpretacija yra klaidinga. Kad būtų lengviau suprasti, priminsime aukščiau minėtas gėrio ir blogio sąvokas. Tomo Akviniečio požiūriu (Pegis, 1945, p. 42), gėris yra tai, ko sąmoningai ar nesąmoningai siekia kiekvienas esinys. Kita vertus, esinio gerumas yra jo atitikimas savo esmei ir tikslui. Įgyvendindamas savąjį tikslą, esinys, – daiktas ar individas, – realizuoja savo individualią esmę. Tikslas substanciją ir prigimtį daro gera, nes būdamas pirmuoju daikto ar individo pasyvių galimybių aktualizacijos principu skatina realizuoti esiniui deramą tikrovę. Pavyzdžiui, žmogus gali siekti žinių, kaip savo gyvenimo tikslo ir pasirinkti mokslininko karjerą. Kitą galbūt labiau vilios muzikos atlikėjo tikslas ir jis rinksis menininko kelią. Trečiam galbūt patiks sportininko – krepšininko ar futbolininko karjera – ir jis sieks tokio tikslo. Visa tai yra geri, tinkami tikslai, kurie savaip išstobulina asmenybę.

Blogis tuo tarpu yra trūkumas (*defectum*) gėrio, kurį esinys iš prigimties turėtų turėti (Pegis, 1945, p. 474), kitaip tariant, blogis yra stokojimas to, kas priklausytų esiniui pagal jo prigimties nustatytą tvarką. Pavyzdžiui, kurtumas ar luošumas yra trūkumas to, ką pagal savo prigimtį individui turėtų būti būdinga turėti. Blogis iš tikro yra reliatyvus dalykas, nes jis gali būti supastas tik gėrio (t. y. individo atitikimo prigimčiai) atžvilgiu, o gėriui suprasti jokie blogio nereikia. Blogis neturi formaliosios priežasties, veikia jis yra formos stoka (bet ne tos

formos, kurią daiktas galėtų įgyti, o tos, kurią jam kaip tam daiktui dera turėti). Taip pat blogis neturi ir tikslo priežasties, veikiau jis yra susitelkimo į deramą tikslą stoka. Geras yra derantis, atitinkantis esinių funkcionavimo tvarką veikimas. Žmogus turi protą, tiek teorinį (kurio norma – logikos dėsniai), tiek praktinį (kurio norma – prigimtinis įstatymas: reikalavimas visu savo veikimu siekti gėrio ir vengti blogio), leidžiantį suprasti, kuris veikimas yra derantis ir tvarkingas, o kuris ne. Valia trokšta to, ką protas pristato kaip gerą. Taigi blogis yra ne tik stokojimas to, kas priklausytų esiniui pagal jo prigimtį, bet ir netvarkingas, esinio prigimčiai deramo veikimo atžvilgiu, veikimas. Tokie netvarkingi veiksmai būtų vagystė, melavimas, žmogžudystė ir pan.

Kaip matome, ne kiekviena stoka ar trūkumas yra blogis. Jeigu kalbame apie trūkumą, kaip apie tai, ko objektas neturi, bet pagal savo prigimtį turėtų turėti, arba veikia taip, kaip jam pagal savo prigimtį nederą veikti, tai yra blogis. Tačiau jeigu turime galvoje tai, ką esinys galėtų turėti, bet to neturi, ir tai, ko jis neturi, nepriklauso esinio prigimčiai, toks neturėjimas nėra blogis. Pavyzdžiui, žmogui pagal prigimtį būdinga matyti, todėl akumas yra blogis ontologine to žodžio prasme. Bet tai, kad žmogus, tarkime, nemoka žaisti teniso, nors treniruodamasis galėtų to išmokti, nėra blogis.

Kaip jau buvo minėta, stoka kaip pradas nesutampa su nebūtimi. Kada nepaisoma tokios skirties, stoka imama laikyti ir tai, kas nederą esiniui pagal jo prigimtį. Bet tai nėra stoka jokia prasme. Tai tiesiog paviršutiniško mąstymo sąlygota klaida. Pavyzdžiui, tai, kad žmogus neturi sparnų ar plunksnų – nėra nei stoka, nei blogis, nes nei sparnai, nei plunksnos nepriklauso žmogaus prigimčiai. Dar daugiau, toks prigimčiai nederantis perteklius veikiau turėtų būti blogas nei geras, nors mūsų vaizduotė nepamatuotai jį gali vertinti kaip gerą. Pamokomą istoriją, kad nesuderinamų su prigimtimi dalykų įgijimas yra blogis, sugalvojo senovės graikai. Tai mitas apie karalių Midą. Jame pasakojama, kad apsvaigusį nuo vyno ir užmigusį dievo Bakcho bičiulį Sileną aptiko frigų žemdirbiai. Jie surišo senąjį Sileną ir nuvedė pas savo karalių Midą. Šis pagarbiai priėmė Bakcho bičiulį ir dešimt dienų jį vaišino, keldamas puotą po puotos. Vienuoliktą dieną Sileną Midas perdavė Bakchui. Apsidžiaugęs Dievas paklausė, kokios dovanos karalius norėtų. Midas paprašė, kad visa, kas tik paliestų jo kūną, pavirstų auksu. Bakchas apgailėstaudamas išpildė karaliaus norą. Negalėdamas valgyti auksu pavirtusio maisto, Midas suprato, kokią nelemtą dovaną jis išprašė. Išklauses atgailaujančio šykštuočio maldavimų atitolinti nuo jo tokią bėdą, Bakchas liepė Midui eiti prie Paktolo upės ištakų ir su auksu nusiplauti savo kaltę. Taip Midas buvo išvaduotas nuo praغيštingos dovanos, kurią pats išsiprašė.

Bet ar stoka, suprasta kaip pradas, iš viso gali būti blogis? Iš to, ką aiškina Aris-totelis ir Tomas Akvinietis, plaukia išvada, kad stoka (kaip pradas *per accidens*) iš viso negali būti blogis. Viena vertus, stoka yra visos sukurtosios būties pradas ir priklauso esiniams pagal jų prigimtį. Tačiau gėris yra tai, kas prigimtį atitinka. To-dėl stoka yra gėris.

Kita vertus, visa kūrinija funkcionuoja kaip organinė visuma, ir tik mes, atsky-rę vieną jos dalį nuo visumos, nepamatuoti sprendžiame, kad tai daliai ko nors trūksta. Pavyzdžiui, tai, kad akis tik mato, bet negirdi, nėra akies trūkumas. Ma-tymas ir girdėjimas yra žmogaus kaip visumos galios, ir kiekviena tokia galia turi savo deramą organą. Todėl stokos buvimas visoje esinijoje, taip pat ir žmoguje yra deramą kūrinijos tvarką atitinkantis pradas.

Be to, stoka yra visų galimų kitimų, taip pat ir prigimtį tobulinančio tikslo bei laimės ir laisvės pagrindas. Taigi stoka kaip pradas yra gėris.

Kaip jau sakėme, blogis yra susijęs su esiniui deramos prigimties stoka, kitaip tariant, su formai, arba esmei priklausančių požymių stoka. Bet esmė ar forma yra esinio pradas *per se*, o ne *per accidens*, ir tuo ji skiriasi nuo stokos. Kaip sako Tomas Akvinietis: „*Item privatio est principium per accidens, ut supra expositum est, alia duo sunt principia per se*“ (Thomas Aquinas, n.d., C2, 12). Taigi stoka yra *per accidens* pradas, kaip buvo anksčiau paaiškinta, o kiti du yra *per se* pradai. Taigi blogis turėtų būti siejamas su formos kaip prado trūkumu, bet ne su stoka kaip pradu. Pavyzdžiui, aklumas žmogui yra deramos prigimties arba formos stoka ir ontologine prasme (bet ne moraline, nes nepriklauso nuo žmogaus laisvos valios) yra blogis. Tačiau jei aš, tarkime, nemoku plaukti, tai jau susiję su stoka kaip pradu *per accidens*. Yra proga išmokti, tačiau, kad nemoku, nėra blogis.

Jeigu stoką kaip pradą svarstysime galimų įsigyti dalykų atžvilgiu tų, kuriuos galime turėti, bet dar neturime, aiškiau suprasime, kad stoka negali būti laikoma blogiu. Žinoma, čia žodis įsigyti yra suprantamas, kaip esaties praturtinimas (o tai yra gėris), esatį suprantant pirmąja Tomo Akviniečio nurodyta prasme (turi-me galvoje veikalo „Apie esatį ir esmę“ I skyriaus pradžioje pateiktą skirtį: „esinys pats savaime nusakomas dvejopai: viena reikšme – kaip tai, kas skirstoma į dešimt giminių, kita reikšme – kaip tai, kas išreiškia reiškinių teisingumą. Šios reikšmės skiriasi, nes antrąja reikšme esiniu galima vadinti visa tai, apie ką galima pasakyti teigiamąjį teiginį, net jei jis neteigtų nieko, kas iš tikrųjų yra; dėl to stokojimas ir neigiamos apibrėžtys vadinamos esiniais, nes sakome, kad teigimas yra priešingas neigimui, ir kad aklumas yra akyje“). Bet pirmąja prasme esatimi galima vadinti tik tai, kas manoma esant daikte, todėl aklumas ir panašūs dalykai pirmąja reikšme nėra esiniai (Tomas Akvinietis, 2009, p. 8). Mes esatį vartosime pirmąja prasme.

Net ir tada, kai tam tikru aspektu stokos negalime interpretuoti kaip gėrio, ji gali būti neutrali gėrio atžvilgiu. Pavyzdžiui, jei aš nemoku kinų kalbos, o mano prigimtis yra tokia, kad aš ją galėčiau išmokti (juk šuo, pavyzdžiui, irgi nekalba kiniškai, bet jis negali jos išmokti dėl savo prigimties savitumo), tą nemokėjimą galima pavadinti stoka tikrąja to žodžio (stokos kaip prado) prasme. Bet ar yra blogai, kad aš nemoku kinų kalbos? Vargu ar tai galima laikyti blogiu. Užtat papildomos kalbos mokėjimas man gali būti gėris. Tai, kad stokos pašalinimas yra gėris, nerodo, kad jos buvimas yra blogis. Žvelgiant kitu aspektu, tai, kad aš sugebu, kad galiu išmokti naują kalbą, yra gėris, t. y. gėris yra pati ta galimybė.

Vienaprasmiškas, daugiaprasmiškas ir analoginis žodžių vartojimas

Painiava dėl stokos sampratos atsiranda dėl to, kad stokos terminas yra vartojamas daugiaprasmiškai arba dviprasmiškai. Reikia pasakyti, kad tai normalus vartojimas, būdingas mūsų įprastai kalbai. Terminas yra vartojamas vienaprasmiškai, jei kam nors priskiriamas vienas ir tas pats terminas, atitinkantis vieną sąvoką ar apibrėžimą, kaip „gyvūno“ terminas priskiriamas žmogui ir asilui, nes abu jie yra gyvos juntančios substancijos, o „gyvūnas“ kaip tik taip apibrėžiamas. Terminas yra vartojamas daugiaprasmiškai, jeigu tas pats terminas priskiriamas keletui dalykų, bet pagal skirtingas sąvokas (Thomas Aquinas n.d., C6, 46). Šiuo atveju sąvokos sutampa tik pagal pavadinimą, bet ne pagal apibrėžimą. Pavyzdžiui, taip vartojamas žodis „nepamečiau“ gerai žinomame „ragų“ paradokse: „Tai, ko nepamečiau, turiu. Aš nepamečiau ragų. Vadinasi, aš turiu ragus“. Išvada klaidinga, nes čia žodis „nepamečiau“ vartojamas dviprasmiškai. Pirmajame teiginyje turima galvoje, kad aš nepamečiau to dalyko, kurį turiu, o antrajame – nepamečiau dėl to, kad neturėjau ko pamesti. Dar ryškiau dviprasmiškas žodžio vartojimas atsiskleidžia tokiaime vaikiškame žodžių žaisme: „Kodėl šita mėlynė yra raudona? Todėl, kad ji yra žalia“.

Žodis „stoka“ viena prasme vartojamas, kai stoka vadiname visų sukurtųjų esinių vieną iš trijų pradų. Tokia stoka yra gera, ji atitinka esinių prigimtį ir yra deramų tikslų realizacijos pagrindas (tokiai stokai pažymėti Tomas Akvinietis vartojo žodį *privatio*).

Žodis „stoka“ vartojamas kita prasme, kai juo apibūdinamas toks esinio esminio požymio trūkumas, kurį jam derėtų turėti pagal prigimtį, arba toks veiksmas, kuris nesuderinamas su kūrinijai derama tvarka (kalbėdamas apie tokią stoką, Tomas Akvinietis paprastai vartoja žodį *defectum*, nors kartais pavartoja ir *privatio*). Šia prasme vartojama „stoka“ yra blogis.

Painiava atsiranda tada, kai abi šios „stokos“ prasmės nėra atskiriamos. Problema išnyksta, kai išpainiojame susidariusią konceptualią painiavą. Norint tai padaryti, reikia suprasti, kaip funkcionuoja mūsų kalba ir kaip joje vartojamos sąvokos. Veikiausiai dėl psichologinių vartotojų ypatumų antroji, neigiama žodžio „stoka“ reikšmė, tampa vyraujančia ir neteisėtai pakeičia pirmąją reikšmę.

Nors „stokos“ terminas yra dviprasmiškas, įmanoma jį vartoti ir analogiškai, tuo dar labiau supainiojant padėtį. Analoginis žodžių vartojimas dažnai taikomas, kuriantis naujoms pažinimo sritims. Pavyzdžiui, fizikoje taikomos lauko ar srovės sąvokos yra analoginės. Jos paimtos iš kasdienės kalbos, bet joms suteikti nauji bruožai. Panašiai, remiantis analogijomis stokos sąvoka yra vartojama įvairiose žmogiškosios veiklos srityse, filosofinėje antropologijoje, ekonomikoje, politinėje filosofijoje, sociologijoje ir pan. Nereikėtų užmiršti, kad sąvokos prasmę galima išsiaiškinti iš jos vartojimo būdo.

Čia mes nesiekiamo dėstyti klasikinės analogijos teorijos, tik nurodysime du labiausiai paplitusius analogijų atvejus. Viena vertus, žodis yra vartojamas analogiškai, kai jis yra priskiriamas keletui objektų, kurių sąvokos yra skirtingos, nors jos ir susiję su tuo pačiu dalyku. Tokią analogiją Tomas Akvinietas „Petro Lombardo sentencijų“ komentaro I d.19, q.5, a.2 vadina analogija pagal sąvoką, bet ne pagal esatį. Pasak jo, „toks sakymas yra tada, kai viena sąvoka priskiriama daugybei dalykų pagal pirmiau ir paskiau, bet ji turi esatį tik viename iš jų; kaip „sveikatos“ sąvoka įvairiai pagal pirmiau ir paskiau siejama su gyvūnu, šlapimu ir maistu, bet ne pagal esaties įvairovę, nes sveikata turi esatį tik gyvūne“ (Modin, 2006, p. 135). Kitaip tariant, sveikas yra tik, pavyzdžiui, žmogus, o sveikas maistas bus toks, kuris palaiko žmogaus sveikatą, sveikas klimatas – toks, kuriame retai susergama, sveikas gyvenimo būdas – toks, kuris padeda išsaugoti sveikatą ir pan. Terminas „sveikas“ yra bendras maisto, klimato, gyvenimo būdo požymis, bet juo reiškiamą sąvoką priskiriama visiems tiems dalykams tik tiek, kiek „sveikas“ reiškia įvairius santykius su vieninteliu objektu, būtent su žmogumi ir jo būseną – sveikumu. Išaiškinus, kas yra sveikas žmogus, galėsime tarti, kad tiek maistas, tiek klimatas, tiek gyvenimo būdas yra sveikatos priežastis. Matome, kad šiais nurodytais atvejais sveikatos samprata nėra nei visiškai vienoda, nei visiškai skirtinga. Kalbant apie žmogų, sveikata yra tam tikras požymis. O kai kalbame apie maisto, klimato ar gyvenimo būdo sveikumą, tai žodis „sveikas“ jau reiškia ne požymį, o santykį. Šio tipo analogijos esminis bruožas yra tas, kad pirmasis analogatas realizuoja tobulumą formaliai, o kiti jį turi tik išoriškai, t. y. tik dėl pavadinimo.

Tame pačiame „Sentencijų“ komentare Tomas Akvinietas nurodo dar vieną analoginio samprotavimo pavyzdį. Tai vadinamoji proporcijos analogija. Pasak Tomo

Akviniečio, analogiškai galima sakyti ir pagal sąvoką, ir pagal esatį. Šitaip sakoma tada, kai dalykai tik iš dalies sulyginami tiek bendroje sąvokoje, tiek esatyje. Pavyzdžiui, sakoma, kad ir substancija, ir akcidencija yra esatis. Kalbant apie tokius dalykus, yra būtina, kad bendroji prigimtis turėtų kokią nors esatį kiekviename iš tų, apie kuriuos kalbama, tačiau skirtingą didesnio arba mažesnio tobulumo prasme. Šitokia analogija paprastai yra taikoma tada, kai tiesa, gėris ir panašūs dalykai yra sakomi apie Dievą ir apie kūrinius.

Stoka ir laisvė

Pasak Aristotelio, laisvas yra tas, kuris savyje turi savo pagrindus (*principles*). Tačiau, pažymi Tomas Akvinitis, jeigu esinys nežino tikslo, tai net tada, kai jis turi vidinį veikimo ar judėjimo pagrindą savyje, veikimo ar judėjimo į tikslą pagrindas yra ne tame esinyje, bet tame, kuris apsprendžia jo veikimą į tikslą. Tokie esiniai ne patys veikia, bet yra veikiami kitų. O apie tuos, kurie žino savo tikslą, sakome, kad veikia patys iš savęs, nes juose yra pagrindas, kuriuo remdamiesi jie ne tik gali veikti, bet ir siekti tikslo. Todėl laisvė susijusi ne tik su pagrindų buvimu veikiančiajame, bet ir su tikslo žinojimu.

Laisvė yra tai, kas plaukia iš valios. Bet valia yra racionalus troškimas. Kaip protas yra būtina susijęs su pirmaisiais pradais, taip valia yra susijusi su galutiniu tikslu. Todėl protas ir valia apsprendžia laisvą veikimą. Laisvė yra žmogaus galia veikti arba neveikti, pasielgti vienaip ar kitaip. Pasak Tomo Akviniečio, laisvė yra galia būti savo veiksmų šeimininku dviejų priešingų dalykų atžvilgiu. Žmogaus pasirinkimas nėra būtinybės nulemtas, nes tai, kas gali nebūti, nebūtinai turi būti. Ir valia visko, ko nori, nebūtinai turi norėti. Juk yra tam tikrų atskirų gėrių, kurie nėra būtinybės ryšiais susiję su palaima, nes ir be jų galima būti laimingiems, ir valia nebūtinai jų turėtų siekti. Tačiau yra gėrių, kurie būtinai susiję su palaima, ir tokie yra tie, kuriais žmogus siejasi su Dievu, vienintele tikra palaima. Kadangi tokio santykio būtinumą parodo tik Dievo regėjimas ir jo esmės pažinimas, valia nebūtinai pritaria Dievui ir dieviškiems dalykams, nes mes nei žinome tą esmę, nei regime Dievą.

Protas, remdamasis savo svarstymo galia, iškelia įvairius tikslus, ir juos suvokia kaip gerus ir deramus siekti. Kai protas apmąsto dalykus, kokie jie yra, nieko nekeisdamas ir nesvarstydamas, kaip juos keisti, jis veikia kaip teorinis protas. Tokio proto norma yra logikos dėsniai. Kai protas numato, ko reikėtų siekti, ką dera daryti ir pan., arba analizuoja atliekamus veiksmus, jis veikia kaip praktinis protas. Praktinio proto norma yra prigimtinis įstatymas (*lex naturales*), kuris siūlo

visame kame siekti gėrio ir vengti blogio. Protas yra vienas, tačiau jis reiškiasi kaip teorinis arba praktinis, priklausomai nuo to, ką jis apmąsto. Taigi remdamasis protu žmogus iškelia ir suformuluoja įvairius tikslus bei nustato, kurie tikslai yra geri. Savo ruožtu, valia trokšta to, ką protas pristato esant geru.

Laisvę asmuo realizuoja keliais etapais. Pirmiausia reikia žinoti, ką norime padaryti, todėl protas turi kruopščiai iširti tą veiksmą, kurį norime atlikti arba išanalizuoti objektą, kurį norime pasiekti. Šį paruošiamąjį veiksmo etapą Tomas Akvinietis vadina svarstymu (*deliberatio*). Surinkę pakankamai informacijos, apsvarstę visus už ir prieš ketinimą veikti, priimame sprendimą, kad galima veikti. Tai sprendimo etapas. Ir galiausiai pasirenkamas konkretus veikimas. Kai sprendimui suteikiamos asmeninio poreikio ypatybės, pasirinktas veiksmas atliekamas. Trumpai tariant, protas iškelia tikslą, supranta jį kaip gerą, apsvarsto visas su tikslu susijusias aplinkybes, priima sprendimą veikti ir pasirenka tinkamą, jo nuomone, veikimą. O valia trokšta to, ką protas jai pristatė kaip gerą ir siektiną dalyką. Veiksmas, kuriuo valia siekia to, ką protas pasiūlė jai kaip gerą dalyką ir nukreipė valią į tikslą, materialiai yra valios veiksmas, o formaliai – proto.

Prisiminę straipsnio pradžioje pateiktą Platono samprotavimą apie išminties meilę, galime tvirtinti, kad stoka yra valios troškimo pagrindas. Taip, kaip dievai netrokšta išminties, nes ją turi, o kvailiai jos netrokšta, nes nesupranta, kad jos stokoja, taip ir valia negali trokšti to, ką protas nepristato, kaip gero ir geistino dalyko stokos. Tik Platonas valios troškimą vadina poetiškiau nei Tomas Akvinietis – meile, o ne troškimu. Taigi suprasdami, kad laisvės įgyvendinimui svarbu ir proto iškeltas geras tikslas, ir valios troškimas to, kas gera, galime teigti, kad be stokos nebus valios troškimo ir tuo pačiu laisvės įgyvendinimo.

Gali kilti klausimas, ar nieko nestokojantis asmuo išliks laisvas. Tokia be stokos būseną Tomui Akviniečiui yra tiesioginis Dievo regėjimas ir jo esmės supratimas, kuris laukia asmens danguje po mirties. Ta būseną yra palaimos būseną, kurios valia siekia būtinai, kai žino Dievo esmę. Laisva valia išlieka ir toje būsenoje, tačiau valia jau nebetrokšta, o gėrisi ir džiaugiasi. Šiuo atveju laisvė jau yra realizuota. Taigi, kai nėra stokos, laisvė kaip žmogiška galia išlieka, o laisvė kaip laisvės įgyvendinimas, nefunkcionuoja.

Aristotelis kalba ne tik apie valios laisvę, bet ir apie pilietinę laisvę. Pasak jo, pagrindinis tikslas, kuris suveda žmones į valstybę, yra bendra nauda – „tiek visų kartu, tiek kiekvieno atskirai; tačiau jie susiburia ir palaiko pilietinę bendriją ir dėl paties gyvenimo, nes jau vien tai, kad gyvename, taip pat turbūt yra tam tikra gėrio dalelė, jei tik nėra pernelyg didelio gyvenimo vargų pertekliaus“ (Aristotelis, 1997, p. 145). „Taigi akivaizdu, kad tos santvarkos, kurios siekia bendros naudos,

yra teisingos absoliutaus teisingumo požiūriu <...>, o valstybė yra laisvųjų bendrija“ (Aristotelis 1997, p. 146). Aristotelis retai vartoja bendrojo gėrio sąvoką, kurią vėliau išpopuliarina Tomas Akvinietis. Tačiau kodėl tinkamai funkcionuojanti, t. y. siekianti bendrojo gėrio, valstybė yra laisvųjų bendrija? Iš tikro, bendrojo gėrio, pasak Tomo Akviniečio, vienas iš požymių yra tas, kad jo siekiančioje valstybėje kiekvienas asmuo turi galimybę siekti savosios laimės (*eudaimonia*), o valia laimės siekia būtinai, todėl tokia valstybė ir yra laisvųjų žmonių bendrija. Tačiau pilietinės laisvės svarstymai peržengtų mūsų temos rėmus.

Išvados

Platono požiūriu, stoka yra gėrio meilė. Ir priešingai, nesuvokimas, kad yra stoka, gali būti blogis – pavyzdžiui, kvailys nemano, kad jam trūksta išminties. Taigi Platonas atskleidžia dvi stokos puses: tai, kad stoka nebūtinai yra blogis (nors gali būti ir blogiu), ir tai, kad stoka yra akstinas veikti. Stokos sąvoka aristotelinėje ir tomistinėje tradicijoje suprantama dvejopai. Pirma: stoka yra vienas iš trijų visos esinijos pradų. Tokia stoka yra gera, ji atitinka esinių prigimtį ir yra deramų tikslų realizacijos pagrindas. Antra: žodis „stoka“ vartojamas kita prasme, kai juo apibūdinamas toks esinio esminio požymio trūkumas, kurį jam derėtų turėti pagal prigimtį, arba toks veiksmas, kuris nesuderinamas su kūriniškai derama tvarka. Šia prasme vartojama „stoka“ yra blogis. Pirmąja prasme suprantama stoka yra žmogiškosios laisvės garantas.

Literatūra

- Aristotelis. 1997. *Politika*. Vilnius: Pradai.
- Aristotelis. 1990. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Aristotle. 1991. *The Complete Works of Aristotle*, Vol. 2. N. J.: Princeton University Press.
- Bentham, Jeremy. 2015. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Prieiga per internetą: www.earlymoderntexts.com/assets/.../bentham1780.pdf. [žiūrėta 2016 01 10].
- Hirschman, AO. 2001. *Aistros ir interesai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Modin B. 2006. *Tomo Akviniečio filosofinė sistema*. Vilnius: Logos.
- Nekrašas, E. 2010. *Posityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Pegis AC (ed.). 1945. *Basic Writings of Saint Thomas Aquinas*, Vol. 1. New York: Random House.
- Platonas. 1968. *Dialogai*. Vilnius: Vaga.
- Plėšnys, A. 2001. *Socialinės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Tomas Akvinietis. 2009. *Filosofinių traktatų rinktinė*. Vilnius: Margi raštai.

Thomas Aquinas. 1963. *Commentary on Aristotle's Physics*. Books I-II translated by Richard J. Blackwell, Richard J. Spath & W. Edmund Thirlkel Yale U.P. Prieiga per internetą: <http://www.dhspriory.org/thomas/Physics.htm>. [žiūrėta 2016 01 06].

Thomas Aquinas, n.d. *De Principiis Naturae*. Prieiga per internetą: <http://dhspriory.org/thomas/DePrincNaturae.htm>. [žiūrėta 2016 01 06].

Privation and Its Value-Based Aspects

Summary

It is customary to relate privation to something that is bad, avoidable and unacceptable. The reasons for such perceptions can be traced back to Enlightenment philosophy. Classical philosophy viewed privation in a different way. Plato contends that privation is a bond linking opposite things into a whole. Privation is also the basis of aspiration, a desire to acquire properties that one lacks. More generally speaking, privation results in love of the good. In contrast, a failure to perceive that there is privation might be evil; for example, a fool does not think that he lacks wisdom. Privation is one of the rudiments of Aristotle's philosophy. In order to understand change, we have to understand the causes that make change possible. Any kind of change results in what comes into being, or a form; it is caused by the opposite of being, or privation; and utilizes what form is made of, or matter. Potentiality is related to matter, relevance is related to form, and privation is associated with lack of a form that may come into being, and not with potentiality. Privation understood as a cause cannot be evil. Privation is the cause of all being and belongs to things by their nature, and what corresponds to nature is good. Privation is the basis for all possible change and for all aspirations to improve one's nature or lot and for happiness and freedom. Consequently, privation as a cause is good. Privation is related to the exercise of freedom. Without privation, there would be no will to exercise freedom. On the other hand, privation as the absence of a quality that is appropriate by nature is evil.

Keywords: relevance, form, good, matter, potentiality, cause, nature, privation.